

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

ELENA MARKOVIĆ

SOCIJALNE VJEŠTINE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Pula, 28. kolovoza 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ELENA MARKOVIĆ

SOCIJALNE VJEŠTINE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

JMBAG: 0303045349, redovni student

Predmet: Trening socijalnih vještina

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Psihologija

Znanstvena grana: Razvojna psihologija

Studijski smjer: Stručni studij predškolski odgoj

Mentorica: Đeni Zuliani, mag psihologije

Pula, 28. kolovoza 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Elena Marković, kandidatkinja za prvostupnicu predškolskog odgoja, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojeg vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanjam na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada te da ikoji dio rada krši ičija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri nekoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica :

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Elena Marković dajem odobrenje Sveučilištu Jurje Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Socijalne vještine kod djece predškolske dobi koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilište knjižnice Sveučilišta Jurje Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

_____

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. SOCIJALNE VJEŠTINE.....	2
2.1. SAMOKONTROLA.....	3
2.1.1. Razvoj unutarnjeg govora.....	6
2.1.2. Odupiranje iskušenju	7
2.1.3. Odgoda zadovoljenja	7
2.2. Empatija	8
2.3. Komunikacija.....	10
3. SOCIJALNA KOMPETENCIJA U RANOM DJETINJSTVU	12
3.1. Popularnost i prijateljstvo	13
3.2. Društvenost i prisnost.....	13
3.2.1. Društveno uspješna djeca	14
3.3. Slušanje i govorenje	15
3.4. Sukob.....	16
4. UTJECAJI NA RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE I SOCIJALNE VJEŠTINE	17
4.1. Uloga obitelji.....	17
4.2. Uloga vršnjaka	18
4.3. Uloga odgojitelja.....	19
5. IGRE ZA RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA	21
5.1. Strukturiranje emocionalnog okružja	22
5.2. Prijenos i održavanje vještina.....	24
5.3. Demonstracija, oblikovanje i potkrepljivanje.....	24
5.4. Postavljanje realnih i relevantnih ciljeva	24
5.5. Priče.....	24
5.6. Aktivnosti za rješavanje problema	25

6. SOCIJALIZACIJA	26
6.1. PROBLEMI SOCIJALIZACIJE	26
6.1.1. Stidljivost	26
6.1.2. Agresivnost.....	26
6.1.3. Usamljenost.....	28
7. REGULACIJA EMOCIJA	29
7.1. Emocije	29
8. PRAKTIČNI DIO	30
9. REZULTATI.....	33
10. RASPRAVA.....	40
11. ZAKLJUČAK.....	41
LITERATURA.....	42
POPIS TABLICA	45
SAŽETAK.....	46

1. UVOD

Socijalne vještine su naučeni oblici ponašanja. One se mijenjaju kroz interakciju s ostalim grupama s kojima dolazimo u dodir, a to mogu biti vršnjaci, vrtić, škola, radne skupine i drugo. Socijalne vještine djeci omogućavaju bolju socijalizaciju, lakše nošenje s problemima, uspješnije odnose s okolinom te pridonose njihovom osobnom zadovoljstvu (Ajduković i Pečnik, 1994.). Djeca socijalne vještine mogu naučiti imitacijom, metodom pokušaja i pogrešaka, igrom te promatranjem i interakcijom s drugim ljudima.

Neki autori poistovjećuju socijalne vještine i socijalnu kompetenciju. Socijalne vještine i socijalne kompetencije dva su pojma koja su povezana, ali nemaju isto značenje. Socijalne kompetencije se opisuju kao uključivanje socijalnog znanja i vještina koja osoba razvija kako bi se nosila s različitim izazovima i prilikama. One podrazumijevaju načine na koji pojedinac koristi vještine u socijalnoj okolini.

U ovom završnom radu obradit će se socijalne vještine djece predškolske dobi, kako se mogu naučiti i što sve utječe na njihov razvoj. Istraživanjem u vrtiću analizirano je koliko djeca imaju razvijenu samokontrolu u dobi od četiri, pet i šest godina. Samokontrola jedna je od najbitnijih socijalnih vještina kod djece. Učenje samokontrole kod djece predškolske dobi najučinkovitije je kroz aktivnu igru.

2. SOCIJALNE VJEŠTINE

Postoje mnoge definicije koje autori koriste objašnjavajući što su socijalne vještine.

Ajduković i Pečnik (1994.) tvrde da su socijalne vještine naučeni oblici ponašanja, odnosno uvježbane sposobnosti. Uvježbane sposobnosti mogu biti samokontrola, impluzivno i neprimjereno ponašanje. Socijalne vještine mogu se učiti i uvježbavati, a prvi početci njihovog učenja su od najranije dobi u obitelji. Učenje može biti spontano, imitacijom, metodom pokušaja i pogrešaka. Socijalne vještine se mijenjaju kroz interakciju s drugima ovisno o okruženju u kojem se djeca nalaze (vršnjaci, vrtić, škola, radne skupine i drugo). Što više socijalnih vještina naučimo to smo uspješniji u odnosima s okolinom (Ajduković i Pečnik, 1994.).

Gresham (1994; prema Buljubašić Kuzmanović, Botić, 2012.) navodi tri tipa definicija socijalnih vještina. U prvoj definiciji smatra da su socijalne vještine djeca koja su prihvaćena od strane vršnjaka. U drugoj definiciji socijalne vještine su specifična ponašanja koja povećavaju mogućnost nagrađivanja ili smanjuju vjerojatnost kažnjavanja pojedinčeva socijalnog ponašanja. U trećoj definiciji autor opisuje socijalne vještine kao socijalna ponašanja za koja su poznata da su dobri indikatori socijalne kompetentnosti.

Edita Slunjski (2013.) navodi da su socijalne vještine sposobnosti prilagođavanja i pozitivnog ponašanja koje nam omogućuju da se uspješno nosimo sa zahtjevima i izazovima tijekom čitavog života. Važne su i vještine koje djeci omogućuju uspješnije nošenje s vlastitim osjećajima, na primjer, kako prepoznati i izraziti svoje osjećaje, kako razumjeti osjećaje drugih, kako se nositi s vlastitim strahovima. Najveću važnost Slunjski pridodaje onim socijalnim vještinama kojima se može zamijeniti agresivno ponašanje djeteta, a to su pregovaranje, samokontrola, nošenje s vlastitom ljutnjom, zauzimanje za vlastita prava i potrebe, rješavanje sukoba i slično.

Strukturirano učenje socijalnih vještina definira se kao psihološka intervencija kojom se, vremenski djelotvorno, usvajaju prethodno definirani sadržaji oblikovani tako da poboljšaju socijalno ponašanje. To je iskustvo rada s grupama za učenje socijalnih vještina u različitim sredinama. Pomoću toga može se postići samoaktualizacija i razvoj samopouzdanja, uspješnije socijalno funkcioniranje, zamjena postojećih, nepoželjnih oblika ponašanja novima koji će omogućiti uspješnije odnose u socijalnoj okolini. Danas se najviše primjenjuju programi strukturiranog

učenja socijalnih vještina namijenjeni učenju asertivnog učenja, uspješnog roditeljskog ponašanja ili prosocijalnog ponašanja u dječjoj dobi (Ajduković i Pečnik, 1994.).

Socijalne vještine koje se nastoje razviti kod djece najčešće su: slušanje, započinjanje i održavanje razgovora, postavljanje pitanja, predstavljanje sebe i drugih, zahvaljivanje i pohvaljivanje, traženje pomoći, uključivanje, davanje i slijeđenje uputa, ispričavanje, uvjeravanje, poznavanje i istraživanje tuđih osjećaja, reagiranje na tuđu srdžbu, izražavanje privrženosti, suočavanje sa strahom, traženje dozvole, dijeljenje, pomaganje, pregovaranje, samokontrola, obrana vlastitih prava, reagiranje na zadirkivanje, izbjegavanje tučnjava, izražavanje prigovora i reagiranje na prigovor, nošenje s posramljenošću i isključivanjem, zauzimanje za prijatelja, reagiranje na nagovaranje, neuspjeh, optužbe i grupni pritisak, postavljanje cilja, prikupljanje informacija, donošenje odluke, samokontrola i tako dalje (Ajduković i Pečnik, 1994.).

Socijalne vještine različite su kod svakog djeteta jer se vrte oko pojedinačne sposobnosti iniciranja i održavanja odnosa s vršnjacima. Dijete koje može iskoristiti poticaje iz okružja i svoje osobne te postići dobre razvojne rezultate, rezultate koji omogućuju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u grupama, zajednicama i širem društvu, ukazuje na dobro stečene socijalne vještine (Katz i McClellan, 1997.).

2.1. SAMOKONTROLA

Samokontrola je socijalna vještina koja se razvija od najranije dobi, a to je sposobnost odupiranja porivu za upuštanjem u ponašanja koja se socijalno ne odobravaju. Razvoj samokontrole određen je i genetskim i okolinskim čimbenicima. Okolina djeteta, odnosno roditelji koji djetetu pružaju pozitivno vođenje, reagiraju na potrebe djeteta, odnosno zadovoljavaju sve djetetove potrebe, potiču na samostalnost te omogućuju djetetu lakše razvijanje samokontrole. Također i sami roditelji ako posjeduju vještinu samokontrole, svojim primjerom lakše uče dijete da razvije istu (Brazelton, Sparrow, 2005).

Temelj samokontrole je djetetova samosvijest. Samokontrola je nužna za moralnost, drugu dimenziju pojma o sebi, koja se naglo razvija u djetinjstvu. Dijete mora imati određenu sposobnost razmišljanja o sebi kao o zasebnom, nezavisnom biću koje može upravljati vlastitim postupcima kako bi se moglo ponašati na

samokontrolirani način. Također, dijete treba imati sposobnost mentalnog predočavanja i pamćenja koje mu omogućuju dosjećanje roditeljskih uputa i njihovu primjenu kod upravljanja vlastitim ponašanjem. Iznimno je važna sposobnost odvrćanja pažnje od primamljivih podražaja i njezina preusmjeravanja na one manje privlačne (Berk, 2008.).

U dobi od 12 i 18 mjeseci pojavljuju se prvi znakovi samokontrole, ali u obliku poslušnosti. U toj dobi djeca pokazuju svijest o željama i očekivanjima svojih skrbnika i mogu prihvatiti jednostvane zahtjeve i naredbe. Djeca od dvije godine dokazuju svoju nezavisnost opiranjem zahtjevima odraslih. Kod djece koja su izložena brižnom i toplom roditeljskom ponašanju suprotstavljanje je rjeđe i ona su spremna na dobrovoljnu suradnju i poslušnost, što pokazuje da naputke i zahtjeve dijete počinje prihvaćati kao vlastite. Poslušnost dovodi do djetetovih prvih verbalizacija koje otkrivaju savjest. U dobi od 18 mjeseci pojavljuje se sposobnost samokontrole. Ulaskom u rano djetinjstvo sposobnost samokontrole se stalno povećava. Velike individualne razlike u samokontroli u srednjem djetinjstvu ostaju umjereno stabilne. Djeca koja imaju razvijeniju pažnju i jezične sposobnosti imaju bolju samokontrolu, zbog toga je i razvoj samokontrole obično brži kod djevojčica nego kod dječaka. Neka djeca mlađa od dvije godine koriste verbalne tehnike kako bi se suzdržala od zabranjenog ponašanja, na primjer, pjevanje ili govorenje samome sebi. Samokontrola se razvija brže kod djece čije su majke osjetljivije i podupiruće. Takvo roditeljstvo služi kao model strpljivog, neimpluzivnog ponašanja, ali i učvršćuje takva ponašanja kod djeteta. Kako se poboljšava djetetova samokontrola, tako se i postavlja više zahtjeva i pravila, koja se odnose na sigurnost, poštovanje imovine i ljudi, svakodnevne obiteljske događaje, pravila lijepog ponašanja te jednostavne kućne poslove i obveze. Kod djece mlađe od dvije godine potreban je stalni roditeljski nadzor i podsjećivanje na kontrolu njihovog vlastitog ponašanja (Berk, 2008.).

U dobi od 18 mjeseci do tri godine na djetetovu reakciju ima utjecaj samo izvanjski govor odrasle osobe, dok su samoverbalizacije neučinkovite. Govor može samo pokrenuti ponašanje, ne može ga inhibirati. Ako dijete od dvije godine stišće gumu, na primjer, uputa "stop!" obično dovodi do još jačeg pritiskanja. Aspekt govora koji kontrolira ponašanje tijekom ovog razdoblja je puls, a ne njegovo značenje. Zbog toga će djeca vjerojatno početi stiskati gumu i kada čuju naredbu "Ne pritišči!", kao i kada čuju "Pritišči!". U dobi od tri do četiri i pol godine, vanjski govor može kontrolirati

i započinjanje i inhibiciju radnje. U ovom razdoblju djeca reagiraju samo na puls vlastita govora te još ne mogu proizvesti samokontroliranu inhibiciju. U petoj godini dječji samousmjeravajući govor može kontrolirati njihovo ponašanje.

Kada je dijete izvan kontrole, mora naučiti kako izaći iz toga stanja; mora podržati jedno stanje kad ono pomaže njegovim potrebama i pomaknuti se u drugo kad ne pomaže. Djetetova sposobnost da se izvuče iz tih stanja ovisi o njegovom temperamentu. "Dijete postaje osjetljivije na gubljenje kontrole kad je u određenom stanju svijesti (tjeskobno, uplašeno, frustrirano) ili u određenom psihološkom stanju (gladno je, hladno mu je, umorno)" (Brazelton, Sparrow, 2005; str. 92). Kod takvih stanja bitna je roditeljska podrška i poticaj na djetetovu samokontrolu. Kada dijete prevlada svoje teškoće osjeća se bolje. Roditelji trebaju prihvatiti i vrednovati djetetov temperament. Ako se suoče s djetetovim ponašanjem i ne doživljavaju isto kao neko ometanje, mogu se radovati jačanju triju osobina njihova djeteta - samouvjerenost, prihvaćanja sebe i samopoštovanja (Brazelton, Sparrow, 2005.). Dijete s nerazvijenom samokontrolom u socijalnim interakcijama u četvrtoj godini, neće moći kontrolirati svoju volju u petoj godini i imat će negativne vršnjačke interakcije u sedmoj godini. To može onemogućiti djetetu uspostavljanje toplih i podržavajućih odnosa, a neprimjereno ponašanje prema vršnjacima može dovesti i do njihova odbacivanja (Vorkapić, Lončarić, 2014.).

Tablica 1. Kako djetetu pomoći da razvije poslušnost i samokontrolu

SAVJET	OBJAŠNJENJE
Budite osjetljivi prema djetetu i podržavajte ga.	Djeca čiji su roditelji osjetljiviji i podupirući poslušnija su i imaju bolju samokontrolu.
Kada dijete mora prekinuti neku aktivnost u kojoj uživa, unaprijed ga na to upozorite.	Djeci je teže prekinuti ugodnu aktivnost u kojoj već sudjeluju nego pričekati da se uključe u aktivnost koju želimo.
Podsjetite dijete više puta na ono što treba učiniti.	Sposobnost pamćenja pravila i njihova pridržavanja kod djece mlađe od dvije

	godine prilično je ograničena. Njima je potreban stalan nadzor odraslih.
Ponašanja u kojima dijete pokazuje samokontrolu pohvalite ili na drugi način nagradite.	Pohvale i zagrljaji potkrepljuju prikladna ponašanja i povećavaju vjerojatnost njihova ponovnog pojavljivanja.
Potičite djetetovu kontinuiranu pažnju.	Rana kontinuirana pažnja povezana je sa samokontrolom. Djeca koja mogu preusmjeriti pažnju s primamljivog podražaja i usmjeriti je na manje privlačnu alternativu sposobna su bolje kontrolirati svoje porive.
Potičite razvoj govora.	Rani jezični razvoj povezan je sa samokontrolom. U drugoj godini života djeca počinju koristiti jezik kako bi sama sebe podsjetila na očekivanja odraslih.
Postupno povećavajte pravila, u skladu s razvojem djetetovih sposobnosti.	Kako se dijete kognitivno i jezično razvije, tako je sposobno slijediti veći broj pravila.

(BERK, L. (2008). *Psihologija cijeloživotnog razvoja*: str 197.)

U tablici 1. opisano je kako bi se roditelj trebao odnositi prema svome djetetu. Uz savjet imamo i objašnjenje koje nam opisuje zbog čega je dobro koristiti te savjete.

Oblici postupnog razvoja samokontrole su razvoj unutarnjeg govora, odupiranje iskušenju i odgoda zadovoljenja (Vasta, Haith, Miller, 2005.).

2.1.1. Razvoj unutarnjeg govora

Djeca usvajaju regulirajući govor roditelja i doživljavaju ga kao misli tijekom socijalnih interakcija i zajedničkog rješavanja problema. U dobi od pet godina djeca mogu kontrolirati vlastito ponašanje koristeći samupravljeni govor (Vasta, Haith, Miller, 2005.).

2.1.2. Odupiranje iskušenju

Mala djeca nemaju samokontrole i neovisno o tome što im se govori, ona kreću ostvariti što su naumila. Kontrola roditelja jedno je sredstvo odvrćanja. Roditelji sprečavaju reakciju ili je kažnjavaju. Djeca nauče inhibirati zabranjena ponašanja, čak i onda kad ih nitko ne gleda. Metoda za istraživanje odolijevanja iskušenju jest tehnika zabranjene igračke. Tehnika zabranjene igračke jest eksperimentalni postupak pomoću kojeg se istražuje sposobnost odupiranja iskušenju. Eksperimentalni postupak se izvodi tako da se djecu ostavi u prostoriji s njima privlačnom igračkom. Djetetu se daje uputa da se nesmiye igrati ni dirati igračku. Dijete se promatra kroz dvosmjerno ogledalo, a mjeri se koliko je dugo dijete čekalo prije nego je prekršilo pravilo ili koliko je vremena dijete provelo u igri sa zabranjenom igračkom (Vasta, Haith, Miller, 2005). Ako se djeci ponudi dobar razlog zbog kojeg nesmiyu dirati igračku povećava se vjerojatnost da će djeca odoljeti iskušenju, kao što se ona povećava i onda ako se djecu podučava da razviju vlastite postupke i strategije za odlijevanje iskušenju.

2.1.3. Odgoda zadovoljenja

Drugi pristup za istraživanje samokontrole u djece bila je tehnika odgađanja zadovoljenja. Tehnika odgode zadovoljenja je eksperimentalni postupak za izučavanje dječje sposobnosti da odgode manju neposrednu nagradu kako bi kasnije dobila veću. Dijete se stavlja u situaciju dvostrukog izbora, dobivanja male nagrade odmah ili dobivanja veće nagrade kasnije. U istraživanju, dok su djeca čekala na odabranu nagradu dobila su uputu da izgovaraju ili relevantnu rečenicu "Čekam kolač" ili irelevantnu "jedan,dva,tri" ili pak nisu dobila nikakvu uputu. Pokazalo se da je bilo kakva samouputa produljila vrijeme čekanja kod mlađe djece, dok je kod starije učinkovita bila samo relevantna samouputa. Druga metoda kojom djeca mogu odgoditi zadovoljenje je smanjivanje ili odvrćanje pažnje usmjerene na željeni objekt. Na primjer, kada se djeca igraju dok čekaju ili se bave nekom drugom aktivnošću koja će im odvratiti pažnju, djeca će čekati puno dulje. Kako djeca rastu povećava se i njihovo razumijevanje strategija odgađanja. Kada im se izlože različite strategije koje će pomoći pri čekanju i upita ih se da odaberu onu koja bi bila najbolja, predškolci to ne znaju dobro učiniti, dok učenici trećeg razreda čine to vrlo uspješno. Rana djetetova

sposobnost odgode zadovoljenja može biti dugoročni prediktor djetetove kasnije uspješnosti i zadovoljstva (Vasta, Haith, Miller, 2005.).

2.2. Empatija

Empatija je emocionalna sposobnost koja postaje uobičajena u ranom djetinjstvu. Važan je motivator prosocijalnog ili altruističnog ponašanja odnosno ponašanja koja koriste drugoj osobi, a da se ne očekuje nagrada za sebe (Berk, 2007). Osjećati empatiju znači da razumijemo što neka osoba osjeća u situaciji u kojoj se nalazi. Empatija je sposobnost razumijevanja emocija drugih ljudi. Psiholozi smatraju da je važno posjedovati tu vještinu jer ona omogućuje zdrav moralni i emocionalni razvoj. Empatija je vještina koja se mora naučiti već od malih nogu jer se s time ne rađamo. Djeca lakše stječu povezanost i prijateljstvo sa svojim vršnjacima ako nauče kako biti empatični (Katz i McClellan, 1997.).

Empatija je uključena u altruistično ponašanje (ponašanje koje je društveno prihvatljivo) na dva načina: empatično dijete osjeća neugodu promatrajući nevolje drugoga, a može je smanjiti pomažući takvoj osobi i kad prosocijalno ponašanje izaziva osjećaj ugone ili veselje u drugome, tada će empatično dijete doživljavati pozitivne emocije. Ljudska vrsta ima urođenu sposobnost emocionalnog reagiranja na tuđu nevolju i prisutna je već u ranom djetinjstvu u svom primitivnom obliku. Kako teče kognitivni razvoj, tako djeca počinju bolje razumijevati što drugi ljudi osjećaju. Oko druge godine javljaju se prve stvarne empatične reakcije. Empatija se dokraja razvija tijekom kasnog djetinjstva. Hoffman i suradnici smatraju da djelomično razvojem empatije upravljaju biološki procesi te smatraju da u tom razvojnem procesu važnu ulogu imaju i dječja iskustva. Na primjer, roditelji koji uče svoju djecu prepoznavati vlastite i tuđe emocije potpomažu razvoju empatije. Također, kada roditelji verbaliziraju svoje vlastite empatične reakcije, djeca obraćaju više pažnje i bolje shvaćaju njihovo djelovanje (Vasta, Haith, Miller, 2005.).

Povezanost empatije i prosocijalnog ponašanja ovisi o tome kako se empatija mjeri. U istraživanjima u kojima su djeca slušala priče čiji su likovi bili u različitim emocionalnim stanjima i potom su govorila o svojim osjećajima koji su uzimani kao pokazatelji dječje empatije s likom iz priče. U takvom mjerenju postoji slaba povezanost između empatičnog reagiranja i prosocijalnog ponašanja. Kad se empatija

mjeri pomoću učiteljskih procjena djece ili putem opažanja dječjih emocija na temelju izraza lica, dobivaju se jasnije pozitivne korelacije s altruizmom (Vasta, Haith, Miller, 2005.).

Empatija ili emocionalno proživljavanje s drugom osobom ne dovodi uvijek do ljubaznih ponašanja i pomaganja. Tako, na primjer, kod neke djece empatiziranje s uznemirenom odraslom osobom ili vršnjakom dovodi do osobne uznemirenosti. Dijete se usmjerava na sebe kako bi smanjilo takve osjećaje. Empatija ne zamjenjuje simpatiju ili sućut. Temperament djeteta određuje u kojem obliku će se pojaviti empatija, hoće li poticati osobnu uznemirenost, samousmjerenu reakciju ili sućutno prosocijalno ponašanje (Berk, 2007.).

Djeca u dobi od četiri godine mogu povezati svoje emocije s osjećajima drugih. Naznake ponašanja koje ukazuju na vještinu empatije mogu se vidjeti i kod dvogodišnjaka. Djeca od dvije godine mogu donijeti svoju igračku majci ako vide da ona plače jer zna da je njega ta igračka utješila kada je on plakao, ali ne možemo sa sigurnošću znati razumije li dijete osjećaje majke. (Katz i McClellan, 1997). Petogodišnja djeca počinju biti svjesna svojih postupaka na temelju svojih osjećaja. Ona razumiju što znači “dobro” i “loše”, dobro će biti nagrađeno, a loše kažnjeno. Empatija se kod djeteta javlja kada ima dovoljno dobru sliku o sebi.

Roditelji su najbolji učitelji empatije svojoj djeci. Ako oni posjeduju tu vještinu, u većini slučajeva će i njihova djeca posjedovati istu. Za roditelje je najbitnije da ostanu smireni to jest da imaju samokontrolu iako dijete možda u tom trenu čini nešto što nije uredu. Vikanje ili udaranje mogu djetetu pokazati samo da je to primjeren način kako postupati u nekoj situaciji ako mu se trenutno ne sviđa ista te može činiti isto što su roditelji njemu činili drugoj djeci. Roditelji bi trebali na smireni način objasniti djetetu zašto određeno ponašanje može povrijediti druge te bi li njega isto takvo ponašanje povrijedilo i kako bi se osjećao. Dijete se time potiče na razmišljanje i lakše će steći vještinu empatije (Katz i McClellan, 1997.).

Odgojitelji su također bitne osobe u razvijanju djetetove empatije. U vrtiću je veoma bitno da svako dijete ima tu vještinu. Veoma je važno da se djeci skreće pozornost na tuđe osjećaje i interese. Cilj je razviti djetetove dispozicije predviđanja reakcija i osjećaja vršnjaka na razne događaje, ali i stvoriti svijest o drugima odnosno sposobnost razumijevanja drugih (Katz, McClellan, 1997.). Odgojitelji također mogu

poslužiti kao model za predviđanje tuđih osjećaja. Razgovorom i poticanjem na razmišljanje odgojitelji mogu učiti djecu o empatiji. Najvažnije je pitanje djeci kako bi se oni osjećali u nekoj određenoj situaciji.

2.3. Komunikacija

Temelj komunikacije su odnosi koje je moguće definirati kao redovita socijalna susretanja s određenim ljudima, kroz određeno vrijeme, s perspektivom trajanja u budućnosti. Izgradnja odnosa, ali i gubitak odnosa s drugim ljudima najvažniji su životni događaji (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 1994.). Socijalizacija ima važnu ulogu u tome jer se uče individualni i socio-kulturološki temeljni tipovi međuljudskih odnosa (prijateljstvo, partnerstvo, suradništvo). Kvaliteta međusobnog odnosa ovisi o kvaliteti komuniciranja.

Kvalitetu komunikacije određuju komunikacijska sloboda, komunikacijska neugroženost, tolerancija i socijalna osjetljivost, stjecanje i vježbanje unutarnje kontrole, zajedništvo, suradnja, razumijevanje i poštovanje drugih, sposobnost empatije i uvažavanje razlika. Komunikacija započinje u obitelji. Uspješna komunikacija u obitelji pozitivno djeluje na razvoj socijalnih odnosa s vršnjacima. Vještine komunikacije treba učiti. Komunikaciju je nemoguće izbjeći jer svaku poruku prenosimo verbalno i neverbalno (Markić, 2010.).

Verbalna komunikacija odnosi se na stvarne riječi koje se koriste pri razgovoru. U formi jezika bolja je za prenošenje logičkih i apstraktnih ideja što se postiže uporabom jezika koji je općeprihvaćeni i razumljiv, razrješavanjem mogućih nejasnoća nastojanjem da poruka bude kratka, jednostavna i konkretna, objašnjavanjem glavnih zamisli na primjerima i usporedbama, ponavljanjem i sažimanjem, ako komunikacija traje dulje vrijeme (Markić, 2010.).

Neverbalna komunikacija koristi se za izražavanje emocija, pokazivanje stavova, odražavanje osobine ličnosti i poticanje ili mijenjanje verbalne komunikacije. Neverbalna komunikacija uključuje sve aspekte komunikativne razmjene koje nisu vezane isključivo uz semantičku razinu poruke. Ona može imati različite funkcije ako pristaje na izražavanje emocija u tijeku razgovora ili bilo kakva socijalnog kontakta, razjašnjenje među osobnim stavovima, učvrstiti predstavljanje samog sebe,

poduprijeti, zamijeniti ili izmjeniti verbalnu komunikaciju. Neverbalna komunikacija ima tri funkcije: usmjerena je na reguliranje osnove socijalne interakcije, izražavanje stavova i izražavanje emocionalnih stanja (Markić, 2010.).

Verbalnim kanalom se prenose uglavnom informacije, a neverbalnim stavovi i emocionalni odnos prema tim informacijama. Komunikacija je vještina koje se uči i razvija, kojom se uspostavlja odnos i određuje dalji tijek interakcije (Markić, 2010.).

Rani komunikacijski razvoj sastoji se od više podrazdoblja koja ovise o različitim obilježjima komunikacije. Česta podjela je ona na predjezičnu i jezičnu komunikaciju. Ta podjela je pojednostavljena jer razmatra samo sredstva koja su nositelj poruke: jezična (riječi i rečenice) ili predjezična (pogled, mimika, gesta). Tromjesečno dijete koje plače jer osjeća nelagodu zbog gladi ima potrebu da ga netko riješi te gladi, ali nema namjeru da ga porukom pozove. Ono plače jer je plač prirodna reakcija na nelagodu, ali ne zna kako njegov plač djeluje na ljude. To će istom otkriti upravo zbog toga jer ljudi reaguju na njegov plač. Djetetove rastuće sposobnosti pamćenja i učenja omogućuju mu da otkrije kako se ljudi oko njega sustavno ponašaju. To znači da je otkrilo da određena njegova ponašanja dovode do odgovora, to jest da može porukom djelovati na ljude. Taj nas primjer dovodi do razlikovanja stadija rane komunikacije, razlikovanje je li komunikacija intencijska ili predintencijska. Predintencijska komunikacija je razdoblje u kojem djeca još nisu naučila namjerno slati poruke okolini, odnosno odrasle osobe „iščitavaju“ poruke na osnovi djetetova ponašanja i emocionalnih znakova. Intencijska, odnosno namjerna komunikacija ukazuje na izvođenje ponašanja s namjerom da ono izazove točno određenu promjenu u socijalnoj okolini (Ljubešić, Cepanec, 2012.).

3. SOCIJALNA KOMPETENCIJA U RANOM DJETINJSTVU

Socijalna kompetencija definira se kao kombinacija znanja, vještina i stavova prikladnih nekom kontekstu, a ključne su kompetencije one koje pojedinac treba za osobno ispunjenje i razvoj (Jurić, 2010.).

Socijalne kompetencije i socijalne vještine dva su povezana pojma, ali različitog značenja iako ih neki autori poistovjećuju. Socijalne kompetencije podrazumijevaju načine na koji pojedinac koristi vještine u socijalnoj okolini.

Socijalnu kompetenciju djeca razvijaju kroz interakciju s drugom djecom. Takva kompetencija uključuje međuigru osjećaja, misli i umijeća. Roditelji kao i odgojitelji stvaraju djetetove prve temelje za učenje tih sastavnica (Katz i McClellan, 1997).

Waters i Sroufe (1983.) tvrde da djeca unapređuju osobnu kompetenciju kroz upuštanje u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima.

Samokontrola kod djece jedna je od najbitnijih socijalnih vještina za razvoj socijalnih kompetencija kao što su prijateljstvo, popularnost te društvenost. Djeca koja imaju socijalnu vještinu samokontrole lakše stvaraju i zadržavaju prijateljstvo, popularnija su i društvenija.

Socijalna znanja, umijeća i socijalne dispozicije potrebne su djeci za lakše razumijevanje i savladavanje socijalnih vještina.

Socijalna znanja potrebna su djeci kako bi uspjela stvoriti prijateljstva. Ona podrazumijevaju da pojedinac zna glavna socijalna pravila i norme grupe. Socijalno razumijevanje je sposobnost predviđanja tuđih reakcija te razumijevanje tuđih osjećaja. Djeca sa svojim vršnjacima pronalaze zajednički jezik i informacije te na taj način usklađuju svoje ponašanje (Katz i McClellan, 1997.).

Socijalna umijeća najvažnija su za socijalno sudjelovanje i uspjeh. Promatrajući djecu i njihove aktivnosti možemo primjetiti kako oni često mijenjaju partnere i aktivnosti u igri. Socijalna umijeća najbolje se mogu primjetiti u socijalnim interakcijama među djecom. Iskazivajući divljenje za tuđu građevinu ili tražiti informacije od drugih o njihovim aktivnostima to znači da su djeca usvojila socijalna umijeća odnosno da su počela posvećivati pozornost drugima. Veliki broj socijalnih interakcija tijekom života zahtijeva umijeće čekanja na red, kao što je to slučaj u

sudjelovanju u razgovoru i diskusijama u obitelji ili u drugim socijalnim kontekstima (Katz i McClellan, 1997.).

Socijalne dispozicije se definiraju kao razmjerno trajne navike ili karakterističan način reagiranja na iskustva u različitim vrstama (Katz i McClellan, 1997.). Pod dispoziciju spadaju radoznalost, kreativnost, svadljivost, šaljivost, pristupačnost, refleksivnost i plahost. Neke od dispozicija kao što su svadljivost, sukobljavanje, šefovanje ili egoističnost stvaraju poteškoće u socijalizaciji. Socijalne dispozicije uče se iz iskustva, dok se za mnoge ostale dispozicije smatra da su urođene, na primjer učenje, znatiželja, privrženost. Dispozicije se mogu naučiti iz primjera njegovog okružja (Katz i McClellan, 1997.).

3.1. Popularnost i prijateljstvo

Vršnjački status ili popularnost i prijateljstvo dva su aspekta socijalne kompetencije. Popularnost predstavlja u kojoj mjeri je pojedino dijete simpatizirano ili prihvaćeno u vršnjačkoj skupini, dok prijateljstvo predstavlja dijadni odnos koji predstavlja uzajamni odabir dvoje djece. Moguće je da dijete prihvate vršnjaci, a da pritom ne razvije obilježja prijateljstva i obratno, neko dijete može biti nepopularno, a održavati jedno ili više prijateljstva. Oblici socijalnog ponašanja vidljivi su vrlo rano. U dobi od dva mjeseca djeca se okreću prema svojim vršnjacima, u dobi od tri do četiri mjeseca djeca pokazuju prve jednostavne geste prema vršnjacima dok im se sa šest mjeseci osmijehuju. Djeca s godinu dana mogu sama birati s kime se žele igrati te se mogu uključivati u aktivnosti s drugom djecom (Katz i McClellan, 1997.).

3.2. Društvenost i prisnost

Važan čimbenik u ocjeni socijalnog razvoja djeteta je kvaliteta, a ne kvantiteta vršnjačkih odnosa jer netko može lako uspostavljati odnose, ali pritom ne imati razvijenu sposobnost duboke povezanosti ili odgovornosti za nekoliko prijatelja kako bi se upustio u bliski i uzajaman odnos davanja i primanja. Prijateljstvo, više od popularnosti i društvenosti, pojačava mentalno zdravlje i kvalitetu življenja tijekom cijelog života što znači da je važno ustanoviti djetetovu sposobnost za stvaranje bliskih odnosa sa svojim vršnjacima. Odgojitelji kao i roditelji trebaju razlikovati djetetove

načine odnošenja prema drugima te usmjeravati na pravilan razvoj uspješnih odnosa s drugom djecom (Katz i McClellan, 1997.).

3.2.1. Društveno uspješna djeca

Postoje djeca koja su društveno uspješnija od druge djece. Istraživanjem se dokazalo kako postoji deset vještina koje potiču društveno uspješne predškolce. Djeca s tim vještinama privlače i zadržavaju prijatelje (Densmore i Bauman, 2014.).

Druželjubiva djeca najčešće steknu prijateljstva koja su dugoročna, mogu se igrati s više djece, imaju razvijenu empatiju prema drugima, pohvaljuju prijatelje kada je to potrebno.

Sretna djeca su djeca koja su optimistična. Razumijevanje, shvaćanje različitih gesta i ponašanja druge djece, mogućnost interakcije s različitim osobama pružaju djetetu lakše snalaženje kod svojih vršnjaka.

Ostvarivanje postignuća ostvaruje se kod djece tako da smireno prihvataju uspjeh i poraz, lako se prilagode novim situacijama te imaju jezične vještine koje kasnije dovode do akademskog uspjeha.

Moralni karakter podrazumijeva kod djece razumijevanje ispravnih i pogrešnih postupaka tijekom igre, povezani su sa širom zajednicom te su svjesni kada trebaju pomoć odraslih.

Stabilnost je vještina koja pomaže djeci da lakše podnesu stresne situacije, lako se vraćaju na početak i traže pozitivne strane tijekom igre u različitim situacijama.

Fleksibilnost znači za djecu da se mogu snaći i prilagoditi bilo kakvim situacijama, u grupi se lako mogu dogovoriti jer su spremna za kompromis, mogu saslušati druge, lako usmjeravaju sebe i druge kada nastane neki problem u igri.

Organiziranost kod djece može odrediti tijek igre i dodjeliti uloge drugoj djeci. Takva djeca imaju razvijen osjećaj sposobnosti, poštuju drugu djecu te mogu pratiti tijek igre koju nisu oni osmislili već netko drugi.

Vođe su djeca koja pozitivnošću i dobrotom mogu steći ulogu vođe unutar grupe svojih vršnjaka, a da se pri tome ne koriste nasilnošću. Takva djeca pomažu svojim

vršnjacima, prvi mogu oprostiti prijatelju koji pogriješi, održavaju grupu jedinstvenom, društveno i prijateljski povezanom.

Strastvena u učenju su djeca kod kojih dominira znatiželja i kreativnost. Svojom znatiželjom djeca prikupljaju znanje o svijetu te lako mogu to prenijeti svojim vršnjacima, vole istraživati, graditi i motivirati ostale da čine isto.

Djeca koja posjeduju ove vrline imaju više prijatelja i samim time djetinjstvo ispunjeno. Vještine koje su potrebne za društveno uspješnije dijete mogu se naučiti, a pri tome sudjeluju roditelji i odgojitelji. Kao što znamo nisu sva djeca ista pa tako i učenje tih vještina nije isto kod svakog djeteta. Djeca koja imaju poteškoće u razvoju, poremećaj u ponašanju i probleme u učenju teže nauče socijalne vještine, ali nikad se ne smije pokušavati prestati pomagati djetetu. (Densmore i Bauman, 2014)

3.3. Slušanje i govorenje

Odrasli odgajaju kroz slušanje i govorenje pa nije svejedno kako to slušanje i govorenje u odgojnim situacijama izgleda, kako djeluje na djecu i kako to ona primaju. Gordonov model uspješnih odnosa u čijem je središtu ostvarenje kvalitetnih odnosa usvajanjem jezika prihvatanja i čiste komunikacije protječe na dvije razine. Gordon smatra da je svako ponašanje moguće promatrati kao jedan dorečeni prostor, tako je prostor ponašanja jedne osobe (na primjer djeteta) moguće doživjeti od strane druge osobe (na primjer odgojitelja u vrtiću) kao prostor sastavljen od dvije skupine ponašanja: prihvatljivih i neprihvatljivih. Te su dvije skupine ponašanja razdvojene crtom prihvatanja. Ako je više ponašanja iznad crte prihvatanja nego li ispod crte, riječ je o tolerantnoj odrasloj osobi. Prihvatljiva ponašanja su poželjna i ona nisu problem djetetu ni u susretu s vršnjacima ni u susretu s odraslima dok su neprihvatljiva ponašanja problem (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 1994.).

Gordon o svom modelu uspješnijih odnosa predlaže komuniciranje na temelju čiste komunikacije i jezika prihvatanja. Jezikom prihvatanja poručuje se osobi (djetetu) da slobodno izrazi svoje osjećaje i probleme, da je prihvaćeno takvo kakvo jest. To kod djeteta smanjuje strah od odraslih i otvara mogućnost samovrednovanja i mijenjanja (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 1994.).

“Aktivno slušanje je tehnika jezika prihvaćanja kojom se ne samo sluša nego aktivno sluša, što znači da se dekodiraju i provjeravaju informacije dobivene od djeteta tako da mu se šalje poruka o tome kako smo ga čuli i razumjeli” (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 1994; str.47). Prednosti tehnike jesu u tome što se dijete prihvaća onakvim kakvo je, pri čemu se pokazuje razumijevanje za njegov problem, iskazuje se povjerenje u djetetove sposobnosti da će samo riješiti svoj problem, iskreno i bez omalovažavanja se prihvaćaju svi njegovi osjećaji, pruža mu se dovoljno vremena da izrazi svoj problem te se poštuje privatnost djeteta (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 1994.).

3.4. Sukob

“Sukob je pojam koji označava situaciju u kojoj postoje suprotna zbivanja i tendencije, ponašanja i čuvstva” (Ajduković, Pečnik, 1994; str. 9). Sukobi nastaju među pojedincima i grupama zbog nesuglasnosti ciljeva, želja ili načina njihova ostvarenja. Kod sukoba težište nije u sprečavanju konflikta već učenju konstruktivnih načina njihova rješavanja. Konstruktivnim konfliktom nazivamo konflikt koji može dovesti do boljeg sagledavanja problema i poticanja novih, uspješnijih rješenja što znači da konflikt nije sam po sebi destruktivan i negativan. Na subjektivnom planu oni dovode do osjećaja zadovoljstva i samopouzdanja te potiču radoznalost i kreativno mišljenje dok na interpersonalnom planu dovode do toga da su svi sudionici zadovoljni ishodom te da ishod predstavlja unapređenje socijalnih odnosa. Nerazriješeni sukob može dovesti do frustracije koja može dovesti do osjećaja tjeskobe, nelagode, zabrinutosti, gubitka samopouzdanja i samopoštovanja te do neurotskih i psihosomatskih poremećaja (Ajduković, Pečnik, 1994.).

Različiti načini sučeljavanja s konfliktima predstavljaju poseban aspekt socijalnih vještina. Učenje ovih vještina započinje već u najranijem djetinjstvu. Nenasilno rješavanje sukoba dovodi dijete do prosocijalne osobe odnosno moralne osobe (Ajduković, Pečnik, 1994.). Bitno je da se u sukob uđe i iz njega izađe bez korištenja sile. Određene vještine omogućuju djetetu da se osjeća sposobnijim rješavati konflikte konstruktivno i nenasilno. Neke od tih vještina su samopouzdanje, dobro razvijene vještine komuniciranja te kreativnost (Ajduković, Pečnik, 1994.).

4. UTJECAJI NA RAZVOJ SOCIJALNE KOMPETENCIJE I SOCIJALNE VJEŠTINE

Socijalne kompetencije kod djece ovise o mnogim čimbenicima. Najveći utjecaj imaju roditelji odnosno skrbnici djeteta jer djeca najviše vremena provode s njima. Odgojitelji kao takvi također su uzor, vodstvo i podrška djetetu kao i roditelji.

4.1. Uloga obitelji

Svakom djetetu potrebna je ljubav koju dobiva od strane roditelja ili primarnog skrbnika. Roditelji su prvi faktor s kojim se dijete susreće od samog rođenja te nije iznenađujuće kako oni imaju utjecaj na djetetove socijalne vještine jer upravo od njih razvijaju svoje prve stavove, osobne potencijale i interpersonalne odnose.

Istraživanja upućuju na dvije dimenzije roditeljskog ponašanja: emocionalnost i kontrola. Emocionalnost se odnosi na emocije koje roditelji pokazuju u interakciji s djetetom. Emocionalno topli roditelji pružaju djetetu podršku, pažnju, razumijevanje i brigu, dok emocionalno hladni roditelji zanemaruju svoje dijete i neprijateljski su raspoloženi. Dimenzija kontrole odnosi se na ponašanje roditelja koje koriste u interakciji s djecom. Roditelji koji koriste čvrstu kontrolu nad djecom nastoje da se djeca strogo pridržavaju njihova pravila te strogo kontroliraju svoju djecu, a roditelji koji koriste slabu kontrolu postavljaju malo pravila, manje nadziru ponašanje djece. Čvrsta kontrola kao i slaba kontrola roditelja rizični su faktori za djetetovo ponašanje. Čvrsta kontrola može dijete dovesti do zavisti, submisivnog ponašanja, smanjenja motivacije. Preblaga kontrola može dovesti do agresivnog i društvu neprihvatljivog ponašanja (Katz, McClellan, 1997.).

Novija istraživanja ukazuju na dvije odvojene i ortogonalne dimenzije kontrole roditelja: psihološka kontrola i bihevioralna kontrola. Psihološka kontrola nastoji kontrolirati djetetov psihološki svijet, a bihevioralna kontrola nastoji kontrolirati djetetovo ponašanje. Kod djece je najbitnije da sama steknu kroz različite socijalne interakcije samostalnost i nezavisnost. Prevelika psihološka kontrola roditelja djecu može dovesti do nedostatka samopuzdanja, strah od odvojenosti roditelja zbog nepovjerenja u samoga sebe te onemogućuje proces individualizacije.

Istraživanja Diane Baumrind (1966.) navode tri različita roditeljska stila: autoritativni, autoritarni i popustljivi (permisivni).

Autoritativan roditeljski odgoj je kombinacija intenzivne skrbnosti i nadzora, dobre komunikacije i topline te vodi do visoke razine samopouzdanja i socijalne kompetencije. Roditelji takvim stilom potiču djecu na kreativnost, znatiželju i nezavisnost emocija. Takva djeca imaju visok stupanj samokontrole i odgovornosti.

Autoritarni stil naziva se još krutim i strogim odgojnim stilom. Roditelji takvim stilom djeci ne pružaju dovoljno topline i podrške. Djeca su pod strogim nadzorom i kontrolom roditelja, a roditelji pri tome imaju velika očekivanja i zahtjeve. Djeca takvih roditelja većinom su nesigurna, povučena, sklona agresiji, imaju niski prag tolerancije na frustraciju te su neuspješna u rješavanju problema.

Permisivan, odnosno popustljiv stil, podrazumijeva veliku emocionalnu toplinu, ali slabu kontrolu koja je potrebna za djetetov pravilan odgoj. Pružaju dovoljno topline, ljubavi, podršku, ali postavljaju malo zahtjeva. Djeca takvih roditelja su nesigurna, nesnalažljiva, impulzivna, slabe kontrole, sklona agresiji.

4.2. Uloga vršnjaka

Važnu ulogu u djetetovom socijalnom razvoju imaju njegovi vršnjaci. Nakon roditelja koji su najvažniji utjecaj na socijalni razvoj slijede vršnjaci koji mogu jako utjecati na djetetov razvoj na primjer odbijanjem pojedinog djeteta ili s druge strane prihvatanjem. Ako je dijete odbijeno od strane svojih vršnjaka izgubljene su bitne socijalne informacije. Za uspješnu interakciju među vršnjacima potrebno je naizmjenično sudjelovanje u aktivnostima. Svako dijete treba znati osnovna pravila ponašanja koja se očekuju u grupi vršnjaka. Dijete mora znati odgoditi svoje želje, jačati svoju samokontrolu, čekati na red. Najčešći razlog neuspostavljanja dobrih odnosa djece sa svojim vršnjacima jest agresivnost. Djeca koja ne ostvare dobar odnos sa vršnjacima, nađu sebi slične i oblikuju podgrupe u kojima nalaze emocionalnu i socijalnu podršku te prihvaćenost. Odbačena djeca pokazuju probleme u socijalizaciji poput agresije, usamljenosti, povučenosti, i tako dalje. Sposobnosti koje se razvijaju u odnosima s vršnjacima omogućuju nenasilno rješavanje konflikata, suradnju i ostala prosocijalna ponašanja (Katz, McClellan, 1997.).

4.3. Uloga odgojitelja

Odgojitelji imaju važnu ulogu u promicanju djetetovog socijalnog razvoja. Odgojitelj je osoba koja sudjeluje, inicira i regulira djetetov odgojni proces. Individualni rad s djecom djelotvorniji je od grupnog rada. Odgojitelj lakše može objasniti i ponuditi prijedloge za neku novu spoznaju ili aktivnost u toplom i prijateljskom kontekstu, a dijete kao takvo ima veću sposobnost da sasluša i reagira na odgojitelja. Djeca u današnje vrijeme više vremena provode u odgojno – obrazovnim ustanovama (vrtić, škola) nego kod kuće. Odgojitelji trebaju istraživati na koje sve načine mogu pomoći djeci kako bi svako od njih bilo prihvaćeno i živjelo u okružju kakvo je potrebno za njihov kvalitetan razvoj. Uloga odgojitelja je dijete naučiti kako odrasti u odgovornu osobu, kako razviti empatiju i osjetljivost za potrebe drugih, kako prihvatiti različitost jer nisu svi ljudi jednaki, naučiti potrebne socijalne vještine kako bi mogao izreći svoje mišljenje i stavove, a time saslušati i prihvatiti mišljenja drugih te da probleme i sukobe ne rješava na nasilan, agresivan način već da ima samokontrolu (Falamić, 2008.).

Odgojitelj je:

- Osoba koja kontinuirano uči i želi pronalaziti i provjeravati različite modele i istraživati ono što ne zna bez unaprijed formiranog stava da ima odgovor na sva pitanja;
- Osoba s izraženom potrebom napredovanja u osobnom i profesionalnom razvoju;
- Osoba koja zna dobro promatrati i osluškivati djecu;
- Poznavanje sredine u kojoj radi sa svim njezinim socijalnim, kulturnim i ekonomskim različitostima;
- Poznavatelj zakonitosti djetetova rasta i razvoja uz prihvaćanje individualnih različitosti i kvaliteta;
- Poznavatelj različitih stilova i intenziteta procesa učenja predškolskog djeteta;
- Sklon promišljanju dječje motivacije;
- Sposoban preuzeti rizik mijenjanja i prilagođavanja unaprijed postavljenog plana;
- Spreman za kompromis, improvizacije i kreativno izražavanje;

- Fleksibilan – sredinu organizira prema konkretnim potrebama i kontekst doživljava nepredvidljivim.

Ove karakteristike odgojitelja čine kvalitetnim i profesionalnim odgojiteljem (Rogulj, 2009.)

5. IGRE ZA RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA

“Igra je sredstvo za odgoj i obrazovanje u djetinjstvu. Dijete kroz igru razvija socijalni razvoj. Ona je prvo čovjekovo samostalno i stvaralačko iskustvo s okolinom” (Bunčić, Ivković, Janković, Penava, 1994; str.9). Igra pruža strukturu i predvidljivost, održava aspekte stvarnog života i pruža vrijedne mogućnosti za učenje. Različite igre kod djece pobuđuju i različite interese. Tako, na primjer, motivacijske igre mogu biti uzbudljive i zabavne dok ponekad mogu biti mučenje, izazivati frustraciju i tjeskobu kod neke djece. Djeca se ponekad boje igrati pojedinu igru jer su možda u istoj ili sličnoj igri prije izgubila te se boje ponovnog poraza, a time se može povećati i nisko samopouzdanje. Igre se trebaju pomno i promišljeno izabrati kako kod djece ne bi pobudili negativne emocije. One trebaju biti poticaj djetetovog vlastitog „ja“ te učenje kako podnositi frustraciju i kako surađivati sa svojim vršnjacima. Kroz igru djeca zapravo uče o važnim životnim vještinama na zabavan način. Kod svake igre bitno je djeci objasniti zašto pojedinu igru igramo, kako se igra i koja su njezina pravila (Plummer, 2010.).

Od ranog djetinjstva, možemo reći i od samog rođenja, djeca su zaokupljena svojom vrstom igre. Sisanje palca, igrom glasova (gukanje), igrom predmeta (mekana igračka) ili igrom djetetu važnih ljudi započinje proces igranja vlastitim tijelom. Uče se osnove uzročno posljedičnih odnosa i izmjenjivanja. Igre skrivača i „ku – ku“ su igre kroz koje se dijete može polako početi privikavati na privremeno odvajanje i poraza bez negativnih emocija. Igre mašte pomažu djetetu u rješavanju problema, snalaženju u različitim životnim teškoćama, lakše podnose frustracije i povećavaju svoju emocionalnu otpornost. Maštovita i kreativna igra smanjuje stres tako da djeca uspješnije izlaze na kraj sa stresnim situacijama. Djeca životnim situacijama pristupaju kao nekoj vrsti zabave i izazova, a ne kao neke prepreke što im je potaknula igra tijekom djetinjstva. Igra pomaže u razvijanju socijalne svijesti i savjesti i omogućuje istraživanje pojmova i poštenja jednakosti (Plummer, 2010.).

Rečenica Vivian Paley ukazuje koliko je zapravo igra bitna: „ Učili su nas da govorimo da je igra djelo djece. Ali gledajući i slušajući ih, uvidjela sam da igra nije ništa manje nego istina i život. “(Plummer, 2010, str. 30).

Igre s pravilima obično se javljaju u dobi od pet ili šest godina jer djeca u toj dobi lakše podnose frustracije koje se javljaju zbog „ispadanja“ u natjecateljskoj igri.

Svjesnija su i imaju razvijeniju samokontrolu i sposobnost poštivanja pravila. Roberts i Sutton – Smith otkrili su da postoji povezanost između vrste igara koje djeca igraju i vrste odgoja različitih skupina djece. Međutim, sve igre omogućuju djeci da istražuju ulogu pravila i da u sigurnom okružju ispituju granice do kojih je nešto prihvatljivo drugima u okviru zabave i ugone (Plummer, 2010.).

Odrasli često nameću djeci pravila igre iako su djeci možda nejasna. Nametanje i stalno ustrajanje na poštivanju pravila kod djece može pobuditi negativan stav prema pojedinoj igri. Mogu postati pasivni i mogu prestati sudjelovati u igrama. Iako poneka igra ima drukčija pravila, ovisno o situaciji trebali bismo biti fleksibilni i prilagoditi pravila djeci. Ponekad djeca mogu sama zadati pravila nekoj igri, a mi kao odrasli trebamo poštivati i dozvoliti djetetu da igra igru na svoj vlastiti način jer time možemo poticati djetetovu kreativnost i maštu. Djeca će se samim time osjećati uspješnijima (Plummer, 2010.).

Ponašanje djeteta tijekom igre ukazuje nam da u većini slučajeva i u nekim drugim životnim situacijama ima ponašanje kao i kod njegove igre, što znači ako je dijete tijekom igre, na primjer, agresivno ili smireno, mogućnost je da će se tako i ponašati u drugim situacijama (Plummer, 2010.).

5.1. Strukturiranje emocionalnog okružja

Začetnik terapije „usredotočene na osobu“ bio je Carl Rogers. Smatrao je da svaki pojedinac prirodno želi ostvariti svoj životni potencijal te da postoje određeni uvjeti koji potiču to nastajanje. Osoba koju karakterizira usklađenost, bezuvjetna pozitivna pažnja i empatija, održava odnos s drugom osobom što znači da ta druga osoba može doživjeti i razumijeti aspekte svoje osobnosti koje je prije toga potiskivala. Takva osoba može postati sličnija osobi kakvom bi željela biti, samostalnija i samopouzdanija, može proširiti svoju osobnost, biti jedinstvenija i samoizraženija, bolje razumijeti i prihvaćati druge, bolje i lakše nositi se sa životnim problemima (Plummer, 2010.).

Igranje neke nove igre kod neke djece može izazvati strah. Bitno je stvoriti povjerenje između članova grupe i jasno opisati uloge, pravila i granice. Tako se kod djece stvara osjećaj sigurnosti. Odgojitelj ili neka druga osoba mora pošteno i čvrsto

pristupiti kako nebi došlo do nekih teškoća (na primjer ismijavanje). Struktura igara potiče kod djece proširivanje slike o sebi i samovrednovanje. Odgojitelj može imati različite uloge tijekom igre: uzor, donositelj izazova, poticatelj, podržavatelj, promatrač, sudionik, istraživač, i ostalo. Dječje uloge također mogu biti različite i mogu se mijenjati tijekom igranja. Djeca bi trebala sama odrediti u kojoj ulozi se najbolje osjećaju. Nametanjem neke uloge pojedinom djetetu može stvoriti neugodne situacije i osjećaj odbojnosti ako se dijete ne osjeća dobro u toj ulozi. Isto tako, za sudjelovanje u nekoj igri djeca moraju sama donijeti odluku hoće li sudjelovati u igri ili ne. Igralačka atmosfera djeci omogućuje istraživanje složenih osjećaja. Međutim, kada se djeca nalaze u grupi mogu pokupiti osjećaje od druge djece, na primjer, ako neko dijete pokazuje tjeskobu ili srdžbu, to se može pobuditi i kod drugog djeteta. Odgojitelji tada trebaju pomoći djeci da reguliraju svoje emocije unutar grupe i kako na miran način reagirati na manifestacije jakih osjećaja. Za dijete je najvažnije da prepozna i potvrdi vlastite osjećaje.

Nakon svake igre bitno je pohvaliti djecu. Svaka pohvala djetetu treba biti realna i opravdana. Neopravdane pohvale kod djeteta mogu dovesti do niskog samopoštovanja ili mogu potaknuti dijete da ima nerealno visoka očekivanja u pogledu vlastitih postignuća. Pohvale i povratne informacije motiviraju dijete da ustraje u učenju. Najučinkovitija je iskrena i konkretno opisana pohvala.

Solution-focused (brief) therapy (SFBT) je kratka terapija usmjerena na rješenje kada djeca imaju teškoća s promjenom ponašanja i načinom razmišljanja. Do rješenja se dolazi dijalogom i utječe na djetetovu sliku o sebi. Teoretske postavke stavljaju naglasak na vještine; ako je neko dijete sposobno za promjenu, nije mu potrebno stalno govoriti što da čini, to će se odraziti u načinu na koji komuniciramo (Plummer, 2010.).

„Kada djeca razvijaju socijalne vještine mi moramo biti (Plummer, 2010; 43 str.):

- znatiželjni u vezi s tim kako dijete vidi sebe (njegovo teoriju o tome tko je on);
- biti potpuno svjesni toga kako naše riječi i postupci utječu na njegovu sliku o sebi i stoga na njegov osjećaj samopoštovanja i sposobnosti;
- pokazati iskrenu toplinu i poštovanje prema djetetu kao jedinstvenoj osobi;
- pokazati djetetu da može griješiti u socijalnim situacijama i još uvijek biti voljeno i cijenjeno;

- pomoći djetetu da razvije svijest o sebi i shvaćanje kako njegovo ponašanje utječe na druge ljude;
- pomoći djetetu da shvati da emocije mogu mijenjati oblik i intenzitet ovisno o različitim čimbenicima i da je to normalno, ali da to ne mora biti teško ili zastrašujuće iskustvo.“

5.2. Prijenos i održavanje vještina

Socijalne vještine potrebno je održavati i graditi. Zbog toga je potrebno stvoriti partnerski odnos između djeteta i učenja. Odgojitelji trebaju otkrivati djetetove jake i slabe strane te tako pomoći djetetu u savladavanju i održavanju socijalnih vještina (Plummer, 2010.).

5.3. Demonstracija, oblikovanje i potkrepljivanje

Djeca uče o ponašanju od uzora koji ih okružuju, a da bi se ponašanje pravilno oblikovalo, moramo prepoznati osnovna obilježja vještine i nagrađivati uzastupne korake prema izgradnji te vještine (Plummer, 2010.).

5.4. Postavljanje realnih i relevantnih ciljeva

Djeca trebaju uvježbavati vještine koje razvijaju, ali moraju biti pažljivo strukturirane kako ne bi došlo do neuspjeha zbog previsoko ili nejasno postavljenog cilja. Djeca trebaju sama istraživati vještine i reakcije kako bi mogla sama donijeti odluku koje su im vještine najrelevantnije za pojedine situacije (Plummer, 2010.).

5.5. Priče

Priče služe za poticanje svijesti o socijalnoj kompetenciji. Postoje komercijalne priče, priče koje su djeca sama smislila ili koje su stvorene zajedno s odraslom osobom ili s vršnjacima.

Postoje i priče koje dijete razvija u svojoj glavi, takozvani unutarnji govor. Takve priče najčešće govore o tome tko smo mi, kako se osjećamo i što možemo učiniti.

Tako, na primjer, dijete koje nema prijatelje, njegov unutarnji monolog može biti: „Nitko me ne voli“, „Svi misle da sam glup“. Mišljenje koje dijete stekne o sebi može utjecati i na odnos prema drugima u budućnosti. To se naravno može promijeniti, a u tome može pomoći SFBT (kratka terapija) i usmjeravanje dijalogom djeteta na rješenje (Plummer, 2010.).

5.6. Aktivnosti za rješavanje problema

Aktivnosti za rješavanje problema omogućuju djeci lakše primjenjivanje socijalnih vještina. Postoje različiti načini kako djeca mogu najbolje učiti. Mogu učiti pomoću vizualnih ili slušnih poticaja te pomoću fizičkog sudjelovanja u nekoj aktivnosti (Plummer, 2010.).

6. SOCIJALIZACIJA

Socijalizacija se definira kao proces tijekom kojeg ljudi stječu stavove i vrijednosti određene kulture te uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za pojedince, članove određenog društva (Raboteg-Šarić, 1997.).

6.1. PROBLEMI SOCIJALIZACIJE

Problemi socijalizacije mogu imati različite uzroke. Neka djeca nisu stekla dovoljno socijalnih vještina da bi se uspješno mogla uključivati u razgovor, neka imaju manjak znanja i umijeća potrebna za uključivanje u interakciju s vršnjacima ili ne znaju upotrijebiti odgovarajuće socijalne vještine kada je to potrebno. Kako bi djeca stekla potrebna socijalna znanja potrebno je poznavanje normi i glavnih socijalnih pravila grupa kojima pripadaju. Problem socijalizacije može se javiti kod djece koja imaju manjak samopouzdanja ili koja su previše povezana s odraslim osobama.

Stidljivost, niska razina interakcije, agresivnost i usamljenost bitni su čimbenici koji ometaju djetetovu socijalizaciju (Katz i McClellan, 1997.).

6.1.1. Stidljivost

Stidljivost je nasljedna sklonost koja se javlja u velikom postotku populacije. Djeca koja su stidljiva pokazuju da su svjesna nepoznanosti situacije i njezinih sudionika. Odgojitelji bi trebali djecu naučiti kako stupiti u kontakt s drugom djecom jer sramežljivost, povučenost i socijalna izoliranost mogu ostaviti posljedice na razvoj (Katz i McClellan, 1997.).

Niska razina interakcije, to jest socijalna povučenost ometa dijete da razvije primjerena socijalna umijeća i s time vodi još dubljoj povučenosti.

6.1.2. Agresivnost

Vjekoslav Klaić riječ agresivan je preveo kao „nasrtljiv“, „nasilan“, „napadački“ dok se u Drvodelićevu rječniku engleskog jezika „agresiv“ prevodi kao „ratoboran, drečav, vrijeđa“ (Brajša, 1993.).

Postoje tri pojma koja Miomir Žužul razlikuje, a to su: agresivnost, asertivnost i nasilje. Agresivnost je fizička ili verbalna reakcija izvedena s namjerom da se nekom drugom nanese šteta ili ozljeda bilo koje vrste bez obzira na to je li ta namjera do kraja realizirana. Asertivnost omogućuje pojedincu da se izbori za sebe, a da pritom ne nanese štetu drugome. Nasilje je grub napadaj na drugu osobu, koji rezultira izrazitim ozljeđivanjem ili nanošenjem fizičke štete toj osobi (Brajša, 1993.).

Imamo tri različita ponašanja koje navodi Robbins: pasivno, agresivno i asertivno ponašanje. Pasivno ponašanje je inhibirano, submisivno, konflikti se izbjegavaju i nastoji zadovoljiti druge. Agresivno ponašanje je energično, dominirajuće, centrirano na sebe i bez obaziranja na druge. Asertivno ponašanje je otvoreno iznošenje vlastitih ideja i osjećaja uz traženje svojih prava (Brajša, 1993.).

Agresivnost je jedan od najvećih problema koji se javlja kod djece rane dobi. Postoje najmanje dva tipa agresivnosti:

- a) reaktivna agresivnost
- b) proaktivna agresivnost

Reaktivna agresivnost je defenzivna reakcija na neki izazov koji je popraćen nekim vidljivim oblikom bijesa dok proaktivnu agresivnost najčešće ne prate vidljivi znaci bijesa.

Postoje teorije koje se dijele u dvije kategorije zbog čega se javlja agresivnost.

- A) teorija deficita – manjak socijalnog umijeća ili kontrola impulsa
- B) teorija suficita – djeca se ne znaju nositi s visokim razinama bijesa ili agresivnosti

Teorija deficita i teorija suficita nisu jedine teorije koje opisuju i objašnjavaju pojam agresivnosti.

Agresivnost i bijes koji se javljaju kod djece u dobi do pet godina sasvim je uobičajena, osobito borba za predmete. Istraživanja su pokazala da 13% trogodišnjaka ima ispade bijesa. Agresivnost se smanjuje u radoblju od pet do sedam godina kada više nije toliko ekstremna. Kod dječaka i djevojčica agresivnost je različita. Djevojčice više koriste verbalnu agresiju, dok dječaci fizičku. Veliku ulogu u tome imaju roditelji. Roditelji kod svojih sinova koriste više metodu tjelesnog

kažnjavanja, a kod djevojčica se disciplina postiže objašnjavanjem. Također, još jedno objašnjenje zašto su eksternalizirana ponašanja kod djevojčica manje zastupljena govori o boljim adaptivnim vještinama. Od rane dobi pa do polaska u školu djevojčice se brže razvijaju socijalno, tjelesno, kognitivno i emocionalno u odnosu na dječake. Dječaci su podložniji nekim neurorazvojnim poremećajima, kao što su nedovoljna mentalna razvijenost, autizam, teškoće u učenju i hiperaktivnost (American Psychiatric Association, 1987; prema Shaw i Winslow, 1997.). Djevojčice imaju razvijenije vještine vezane uz govor te sposobnost da ostanu motivirane i kada su ometane. Hay i suradnici utvrdili su da djevojčice u socijalnom i emocionalnom razvoju više koriste prosocijalne strategije rješavanja konflikta u odnosu na agresivne.

Istraživanja su pokazala da prihvaćena djeca uspostavljaju kontakt očima s drugom djecom, uspješnije razlikuju emocije kod vršnjaka, uspješnija su kod neverbalne komunikacije te uspješnije kontroliraju svoju ljutnju i bijes, uspješnije izražavaju svoje želje te su sklonija kompromisima. Neprihvaćena djeca sklonija su agresiji, teže surađuju s vršnjacima te nastoje dominirati.

6.1.3. Usamljenost

Usamljenost se kod djece može definirati kao osjećaj tuge ili uvjerenje da ne pripada nekoj grupi što bi značilo da dijete može pomisliti da nema prijatelje ili da nije simpatično njegovim vršnjacima. Djeca rane dobi mogu reći da su usamljena kada primjerice nemaju prijatelja za igru. Starija djeca shvaćaju usamljenost u većoj mjeri te se osjećaju usamljeno kada nema iskrene povezanosti s drugom djecom. Dijete osjeća potrebu za druženjem vrlo rano tako da se usamljenost može pronaći već kod malog djeteta u doba formiranja prvih socijalnih odnosa. Usamljenost je emocija vezana za percepciju uspješnosti ostvarivanja i sudjelovanja u socijalnim interakcijama (Katz, McClellan, 1997.).

7. REGULACIJA EMOCIJA

Razvoj sposobnosti regulacije emocija važno je postignuće u ranom djetinjstvu. Emocije čine temelje motivacije, potiču na rješavanje problema i sudjelovanje u širokom rasponu aktivnosti i situacija (Katz i McClellan, 1997.). Roditelji odnosno djetetovi skrbnici uče svoju djecu preko svojih osjetljivih reakcija modificirati njegove emocije. Djeca trebaju naučiti kako se nositi s frustracijama, kako uživati u drugima, prepoznati opasnost, prevladati strah i tjeskobu, kako podnijeti samoću te kako razvijati prijateljstvo. Nedovoljna regulacija emocija može djeci otežavati učenje socijalnih znanja i stjecanje socijalnih umijeća. Djeca koja pretjerano reguliraju emocije opiru se interakcijama, a time gube priliku za stjecanje i uvježbavanje temeljnih socijalnih kompetencija (Katz i McClellan, 1997.).

Djeca koja nauče kontrolirati svoje osjećaje i uravnoteženo reagirati, bolje su povezana s drugima, a time i druželjubiva.

7.1. Emocije

Emocije su psihološki proces koji osjećamo. Kod svakog čovjeka emocije su drugačije. O tome ovisi genetika, struktura i funkcija mozga. Djeca koja su zlostavljana, zanemarivana ili izolirana teže izražavaju svoje emocije što dokazuje da u takvim primjerima više utječe okolina nego genetika ili struktura mozga. Istraživanja su dokazala da takva djeca imaju poteškoće u učenju, razlikovanja u prikazu emocija izrazom lica. Teže se uklapaju u igru sa svojim vršnjacima jer teže stvaraju povezanost s istim.

Emocije se razvijaju veoma brzo tijekom prvih pet godina te djeca već s godinu dana mogu razumijeti bijes, tugu, užitak, strah, zanimanje i iznenađenost. Kasnije mogu razumijeti što ih usređuje te mogu istu radnju ponoviti kako bi mogli osjetiti ponovo vlastitu sreću. Djeca počinju regulirati svoje emocije u dobi od tri do pet godina. Djeca koja ne mogu kontrolirati svoje osjećaje najčešće reagiraju frustracijom, bijesom ili nasiljem (Katz i McClellan, 1997.).

8. PRAKTIČNI DIO

Cilj praktičnog dijela

Cilj ovog praktičnog dijela jest ispitati koliko djeca imaju razvijenu samokontrolu. Pomoću promatranja djece u vrtiću i procjene roditelja istraživat će se samokontrola djece te se pomoću istih želi otkriti imaju li više razvijenu samokontrolu dječaci ili djevojčice.

Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 24 djece od četiri godine (11 djevojčica i 13 dječaka), 27 djece od pet godina (13 djevojčica i 14 dječaka) te 32 djece od šest godina (14 djevojčica i 18 dječaka). Upitnik je ispunilo 67 roditelja.

Mjerni instrumenti

U istraživanju je primijenjena metoda promatranja i anketni upitnik. Metodom promatranja promatrala su se djeca tijekom tri igre "Dan i noć", "Pospani divovi" i "Sve ptice lete". Anketni upitnik "Samokontrola mog djeteta" je napravljen samo za potrebe ovog istraživanja. Upitnik se sastoji od 14 čestica (na primjer, "Moje dijete može mirno sjediti za vrijeme jela.") na koje su roditelji odgovarali prema ljestvici od tri stupnja (1 - da, 2 - ne, 3 - ponekad). Za ispunjavanje upitnika bilo je potrebno 10-ak minuta.

Postupak

Istraživanje se izvršilo tijekom volontiranja u dječjem vrtiću „Smjehuljica“. Prije prikupljanja podataka, obavljene su pripreme za istraživanje. Pripreme su se sastojale od razgovora s ravnateljicom ustanove, razgovora s roditeljima i dobivanje suglasnosti od roditelja čija su djeca bila sudionici istraživanja budući da se radi o malodobnim sudionicima te razgovora s odgojiteljima koji su pomagali u realizaciji ovog istraživanja. Odgojitelji su tijekom svake igre učestvovali u organizaciji i usmjeravali na pravila igre.

Promatranje djece tijekom igre i prikupljanje podataka trajalo je četiri dana. U procesu prikupljanja podataka promatralo se svako dijete posebno. Igre koje sam koristila bile su „Pospani divovi“, „Sve ptice lete“ i „Dan i noć“. Prva tri dana djeca su bila nagrađena (bomboni) ako su uspjela imati samokontrolu, odnosno ako su poštivala pravila. Nakon trećeg dana ukinuli smo nagradu kako bi se vidjelo tko može imati samokontrolu i bez nagrade. Kod djece se smatra da imaju samokontrolu ako su zadnji dan odnosno četvrti dan bez agresije ili ljutnje prihvatila pravilo igre bez nagrade.

Tijekom istraživanja kod djece se promatralo na koje sve načine prihvaćaju pravila igre:

- agresivnost – dijete koristi fizički ili verbalni agresivni oblik
- ljutnja – dijete više ne želi sudjelovati u igri
- smireno reagiranje – dijete prihvaća sva pravila smireno.

“Sve ptice lete”

Cilj igre je da se “izbaci” igrača navodeći ga da zamahne rukama u krivo vrijeme. Odgojitelj (ja) započinje igru mašući rukama poput ptice i govoreći „sve ptice lete“. Igrači (djeca) u grupi reaguju mahanjem ruku. Odgojitelj zatim izgovara niz različitih naziva ptice, druge životinje i predmete bez ikakvog radoslijeda, svaki put mašući rukama, na primjer: „orlovi lete“, „vrapci lete“, „majmuni lete“, „stolci lete“. Djeca trebaju mahati rukama kada odgojitelj spomene ptice ili neku drugu stvar koja leti, na primjer avion. Dijete koje zamahne rukama kada odgojitelj spomene neku drugu životinju ili stvar koja ne leti, mora mirno stajati sljedeća dva puta.

Tijekom igre razvija se svijest o sebi, samokontrola, koncentracija, promatranje i podnošenje frustracije.

Očekivani rezultat bio je da će djeca imati samokontrolu tijekom te igre jer igra ide brzim tempom te samim tim djeca ne moraju dugo stajati mirno odnosno imati samokontrolu.

„ Pospani divovi“

Djeca se pretvaraju da su divovi. Stupaju prostorijom teškim koracima dok koordinator igre (odgojitelj) ne da znak podizanjem ruke. Tada divovi legnu na pod i zatvore oči. Koordinator igre tiho šeta prostorijom provjeravajući „spavaju” li svi divovi. Koordinator može govoriti, ali ne smije dodirivati divove. Divovi koji su se micali bili su “izbačeni” iz igre.

Tijekom igre razvija se djetetova svijest o sebi, samokontrola i čekanje.

Očekivani rezultat je bio da će djeca teže imati samokontrolu zbog toga jer nisu smjela otvoriti oči što je “teže” nego stajati mirno. Divovi su trebali imati zatvorene oči jednu minutu što je duže nego stajati mirno tijekom igre “sve ptice lete”.

„ Dan i noć“

Odgojitelj izgovaranjem riječi „dan“ (što znači da djeca trebaju ostati stajati) i „noć“ (što znači da djeca trebaju čučnuti), navodi djecu da pogriješe. Dijete koje pogriješi treba ostati mirno dva kruga. Tijekom igre razvija se svijest o sebi, samokontrola, slušanje i koncentracija.

Očekivani rezultati tijekom ove igre je da će djeca imati samokontrolu jer igra ide brzim tempom kao i kod igre “Sve ptice lete” te djeca ne moraju dugo mirno stajati.

9. REZULTATI

Samokontrola s obzirom na spol djece u dobi od četiri, pet, šest godina

Analizirani su rezultati dobiveni promatranjem djece u procesu igre koji su bilježeni tijekom promatranja. Radi zaštite dječje anonimnosti, u prikazu rezultata imena djece zamjenjena su brojevima sukladno *Kodeksu etike za psihološku djelatnost (NN 13/05)*. Istraživanjem samokontrole tijekom igara prikazani su rezultati tijekom četiri dana. Kod djece se promatralo na koje sve načine reagiraju (agresivnost, ljutnja, smirenost) i prihvaćaju li pravila igara te mogu li ih poštivati (samokontrola).

Tablica 2. Prikaz ponašanja samokontrole kod djece od četiri godine s obzirom na spol

	Agresivnost				Ljutnja				Smireno reagiranje				Samokontrola			
	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan
1/M	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+
2/M	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-
3/M	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4/M	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+
5/M	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+
6/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
7/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
8/M	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9/M	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-
10/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
11/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+
12/M	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+
13/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
14/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
15/F	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+
16/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
17/F	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
18/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
19/F	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+
20/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
21/F	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
22/F	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
23/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
24/F	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+

M – dječaci
F – djevojčice

U tablici 2. prikazana su ponašanja djece u dobi od četiri godine tijekom igara. Na osnovu dobivenih rezultata utvrđene su razlike između dječaka i djevojčica u ponašanjima. Rezultati pokazuju da djevojčice imaju više izraženo smireno reagiranje i samokontrolu, dok se kod dječaka više javlja agresivno ponašanje. Od 13 dječaka prvi dan agresivno su reagirala njih petorica (38%), ljutnjom trojica (23%), smireno dvojica (38%), samokontrolu je imalo njih trojica (23%). Zadnji dan, odnosno 4. dan, njih dvojica (15%) su reagirala agresivno, ljutnjom dvojica (15%), smireno devetorica (69%) i samokontrolu su imala njih devetorica (69%). Od 11 djevojčica prvi dan agresivno su reagirale dvije (18%), ljutnjom četiri (36%), smireno pet (45%), a samokontrolu je imalo njih četiri (36%). Zadnji dan agresivno nije reagirala ni jedna djevojčica, ljutnjom dvije (18%), smireno devet (81%) i samokontrolu je imalo devet djevojčica (81%). Iz dobivenih rezultata možemo zaključiti da postoji razlika između spolova.

Tablica 3. Prikaz ponašanja samokontrole kod djece od pet godina s obzirom na spol

	Agresivnost				Ljutnja				Smireno reagiranje				Samokontrola			
	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan
1/M	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+
2/M	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+
3/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
4/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
5/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
6/M	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
7/M	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
8/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
9/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
10/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
11/M	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-
12/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+
13/M	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
14/M	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-
15/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
16/F	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-

17/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
18/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+
19/F	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-
20/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+
21/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
22/F	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
23/F	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	+	+	-
24/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
25/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
26/F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
27/F	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+

M – dječaci

F – djevojčice

U tablici 3. prikazani su rezultati istraživanja na temelju igara djece u dobi od pet godina. Razlika između djevojčica i dječaka postoji. Dječaci su skloniji reagiranju ljutnjom, a djevojčice su sklonije smirenom reagiranju. Samokontrola je također izraženija kod djevojčica. U skupini se nalazi 14 dječaka. Prvi dan reagirala su agresivno dvojica (14%), ljutnjom petorica (35%), smireno sedmorica (50%), a samokontrolu imala su dvojica dječaka (14%). Zadnji dan odnosno 4. dan ni jedan dječak nije agresivno reagirao, ljutnjom trojica (21%), smireno 11 (78%) i samokontrolu imalo je 10 dječaka (71%). U skupini se nalazi 13 djevojčica. Prvi dan agresivno je reagirala jedna djevojčica (7%), ljutnjom četiri (31%), smireno osam (61%) i samokontrolu su imale četiri djevojčice (31%). Zadnji dan agresivno nije reagirala ni jedna djevojčica, ljutnjom jedna (7%), smireno 12 (92%) i samokontrolu je imalo 10 djevojčica (76%). Prema dobivenim rezultatima razlika između spolova nije znatna, ali postoji.

Tablica 4. Prikaz ponašanja samokontrole kod djece od šest godina s obzirom na spol

	Agresivnost				Ljutnja				Smireno reagiranje				Samokontrola			
	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan	1.dan	2.dan	3.dan	4.dan
1/M	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+
2/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+
3/M	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+
4/M	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+	-

5/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
6/M	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
7/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
8/M	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+
9/M	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10/M	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-
11/M	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+
12/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
13/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
14/M	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	+
15/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
16/M	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	+	+
17/M	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-
18/M	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
19/F	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+
20/F	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	+
21/F	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	+
22/F	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	+
23/F	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	+
24/F	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+
25/F	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	+	+
26/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
27/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+
28/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	+	+
29/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+
30/F	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
31/F	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	+	+

M – dječaci
F - djevojčice

Dobiveni rezultati potvrđuju da djevojčice imaju jaču samokontrolu i manje su sklonije agresivnom ponašanju i reagiranju ljutnjom. Kod većine dječaka prisutno je smireno reagiranje na pravila, ali se kod nekih javlja i agresivno ponašanje i reagiranje ljutnjom dok kod djevojčica ne. U skupini se nalazi 18 dječaka i 13 djevojčica. Od 13 dječaka prvi dan agresivno su reagirala njih trojica (16%), ljutnjom šestorica (33%), smireno devetorica (50%), a samokontrolu su imala šestorica dječaka (33%). Zadnji dan agresivno su reagirala dvojica dječaka (11%), ljutnjom trojica (16%), smireno 13 (72%), a samokontrolu je imalo 13 dječaka (72%). Od 13 djevojčica agresivno su reagirale prvi dan dvije (15%), ljutnjom tri (23%), smireno osam (61%), a samokontrolu su imale tri djevojčice (23%). Zadnji dan ni jedna djevojčica nije reagirala agresivno ni ljutnjom, smireno je reagiralo njih 13 (100%) i samokontrolu je imalo 13 djevojčica

(100%). Prema tome možemo zaključiti da i kod djece u dobi od šest godina postoji razlika između djevojčica i dječaka.

Procjene roditelja o samokontroli djece

Tablica 5. Prikaz učestalosti (f,%) odgovora i Chi-kvadrata (χ^2) u procjenama roditelja

Tvrdnja	DOB (godine)	DA		f (%)	NE		f (%)	PONEKA D		f (%)	$\chi^2(p)$ spol	χ^2 (p) dob
		F	M		F	M		F	M			
1.Moje dijete može mirno sjediti za vrijeme jela.	4	8	10	75	0	1	4	3	2	21	1,80 (0,4 1)	7,14 (0,1 3)
	5	10	8	75	1	0	4	2	3	21		
	6	14	8	100	0	0	0	0	0			
2.Može pažljivo i mirno slušati priču.	4	8	10	75	0	1	4	3	2	21	4,05 (0,1 3)	3,83 (0,4 3)
	5	7	6	54	0	2	8	6	3	38		
	6	10	5	68	0	0	0	4	3	32		
3.Može mirno gledati crtane filmove.	4	11	12	96	0	0	0	0	1	4	6,39 (0,0 4)	7,05 (0,1 3)
	5	13	7	83	0	3	13	0	1	4		
	6	14	8	100	0	0	0	0	0	0		
4.Moje dijete reagira agresivno kada mu se oduzme njegova igračka.	4	2	2	17	7	6	54	2	5	29	4,39 (0,1 1)	4,61 (0,3 3)
	5	0	4	17	10	5	62	3	2	21		
	6	0	0	0	10	5	68	4	3	32		
5.Ljuti se kada nakon igre mora pospremiti sobu.	4	2	2	16	4	6	42	5	5	42	0,42 (0,8 1)	0,28 (0,9 9)
	5	3	0	12	6	5	46	4	6	42		
	6	1	2	14	7	2	41	6	4	45		
6.Mirno prihvaća kada se prekine njegova aktivnost.	4	4	5	37	3	3	25	4	5	38	1,69 (0,4 3)	3,21 (0,5 2)
	5	7	3	42	1	2	12	5	6	46		
	6	7	5	55	0	2	9	7	1	36		
7.Izvršava zadatke bez određene nagrade (na primjer bomboni).	4	6	4	42	3	3	25	2	6	33	5,61 (0,0 6)	0,71 (0,9 5)
	5	8	4	50	2	2	17	3	5	33		
	6	8	3	50	3	1	18	3	4	32		

8.Izvršava zadatke samo ako su nagrađeni.	4	1	3	17	5	7	50	5	3	33	1,03 (0,6 0)	2,74 (0,6 0)
	5	1	2	12	9	6	63	3	3	25		
	6	1	0	4	8	4	55	5	4	41		
9.Dijeli igračke sa svojim prijateljima.	4	8	8	67	0	1	4	3	4	29	2,33 (0,3 1)	13,9 3 (0,0 1)
	5	13	10	96	0	0	0	0	1	4		
	6	14	8	10 0	0	0	0	0	0	0		
10.Sukob rješava agresivnim ponašanjem.	4	1	1	8	7	7	58	3	5	34	0,06 (0,9 2)	5,42 (0,2 5)
	5	2	2	17	9	7	66	2	2	17		
	6	0	0	0	9	7	73	5	1	27		
11.Može mirno čekati u redu.	4	5	4	38	1	1	8	5	8	54	0,33 (0,8 5)	1,69 (0,7 9)
	5	5	6	46	2	1	12	6	4	42		
	6	8	3	50	0	1	5	6	4	45		
12.Postaje agresivno zbog neudovoljavanja njegovim željama.	4	0	2	8	7	4	46	4	7	45	3,26 (0,2 0)	6,30 (0,1 8)
	5	1	0	4	1 0	7	71	2	4	25		
	6	0	0	0	1 1	6	77	3	2	23		
13.Pojesti će bombon iako mu kažete da nije zdravo jesti puno slatkiša.	4	8	7	62	0	0	0	3	6	38	0,96 (0,6 2)	5,09 (0,2 8)
	5	7	8	62	2	2	17	4	1	21		
	6	7	7	64	2	0	9	5	1	27		
14.Ljuti se kada mu ne dozvolite da pojede cijelu čokoladu.	4	2	4	25	4	3	29	5	6	46	1,94 (0,3 8)	7,31 (0,1 2)
	5	3	4	29	2	4	25	8	3	46		
	6	1	1	9	8	5	59	5	2	32		

M – dječaci
F - djevojčice

U tablici 5. prikazani su rezultati dobiveni anketnim upitnikom. Prema rezultatima dobivenim od strane roditelja uočavamo razlike između spolova i dobi djece. Razlika u dobi djece vidi se kod pitanja "Dijeli igračke sa svojim prijateljima. ". Odgovori roditelja ukazuju da djeca u dobi od šest godina više dijele igračke sa svojim prijateljima nego li djeca u dobi od četiri ili pet godina. Možemo zaključiti da su spremni na suradnju. Prema pitanju "Može mirno gledati crtane filmove." i "Izvršava zadatke bez određene nagrade (na primjer bomboni)." utvrđujemo da postoji razlika između spolova. Odgovori roditelja ukazuju da više djevojčica može mirno sjediti i gledati crtane filmove nego dječaci te da one više izvršavaju zadatke bez nagrade u odnosu

na dječake. Mirno sjedenje možemo pripisati njihovoj samokontroli. Prema ostalim odgovorima roditelja ne vidi se značajna razlika u agresivnom ponašanju, reagiranju ljutnjom ili smirenom reagiranju.

10. RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti dječju samokontrolu i na koje načine djeca reagiraju na određene zadatke, odnosno pravila. Ovim istraživanjem provjeravalo se kako djeca reagiraju na određene zadatke u dječjem vrtiću, a kako reagiraju u blizini svojih roditelja te imaju li u istoj mjeri samokontrolu u dječjem vrtiću i kod kuće. Brajša (1993.) navodi da agresivnost može biti fizička ili verbalna te da je različita kod dječaka i djevojčica. Agresivnost se nakon pete godine počinje smanjivati odnosno nije više toliko ekstremna i djeca samim time imaju jaču samokontrolu.

Ovim istraživanjem nije utvrđena značajna razlika u reagiranju između djece s obzirom na dob ni prema odgovorima roditelja ni na temelju igara u dječjem vrtiću. Razlika u dobi značajna je kod odgovora roditelja u anketnom upitniku "Dijeli igračke sa svojim prijateljima". Djeca u dobi od šest godina više surađuju s drugom djecom nego li djeca u dobi od četiri i pet godina. Dolazimo do zaključka da se ne ljute kada moraju podijeliti igračku s drugom djecom ili ne postaju agresivni. Značajnije su spolne razlike. Agresivno reagiranje imali su više dječaci nego djevojčice tijekom igranja dok roditelji navode da u jednakim mjerama reagiraju agresivno i djevojčice i dječaci. Prema istraživanju u dječjem vrtiću na temelju igara uočavamo napredak djece svakim danom. Samokontrola je sposobnost odupiranja porivu za upuštanjem u ponašanja koja se socijalno ne odobravaju (Brazelton, Sparrow, 2005.). Djeca koja na određene zadatke, bilo to na pravila tijekom igre ili na zahtjeve roditelja, reagiraju ljutnjom ili agresivno nemaju još dobro razvijenu samokontrolu. Ajduković i Pečnik (1994.) navode da je samokontrola sposobnost koja se može uvježbati. Ponavljanjem igara kroz četiri dana djeca su svakim danom bila sve manje sklonija agresivnom ponašanju, ljutnji, a više su bila smirenija i samim tim lakše su poštivala pravila i imala samokontrolu. Veći napredak vidi se kod djevojčica. U dobi od četiri, pet, i šest godina djevojčice su imale jaču samokontrolu i bile su smirenije. Roditelji djece u dobi od šest godina navode da ni djevojčice ni dječaci ne reagiraju agresivno dok istraživanjem u vrtiću neka djeca u toj dobi ipak reagiraju agresivno. Prema tome možemo zaključiti da na dječja reagiranja utječe okolina u kojoj se nalaze.

11.ZAKLJUČAK

Socijalne vještine su naučeni oblici ponašanja koji se mogu učiti i uvježbavati. Jedna od bitnih socijalnih vještina je samokontrola. Samokontrola se razvija od najranije dobi, a temelj samokontrole je djetetova samosvijest. Nužna je za moralnost i dijete mora imati određenu sposobnost razmišljanja o sebi kao o zasebnom biću koje može upravljati vlastitim postupcima kako bi se moglo ponašati na društveno poželjan način. Razvoj samokontrole ovisi o genetskim i okolinskim čimbenicima i brži je kod djevojčica nego li kod dječaka. Sposobnost samokontrole se stalno povećava. Dijete s nerazvijenom samokontrolom u četvrtoj godini, neće moći kontrolirati svoju volju u petoj godini i imat će negativne vršnjačke interakcije u sedmoj godini (Vorkapić, Lončarić, 2014.). Na temelju istraživanja u vrtiću zaključujemo da su djevojčice manje agresivne od dječaka. Kako je kod neke djece bitna okolina u kojoj se nalaze, tako i različito reagiraju na određene zahtjeve. Razlika postoji između spolova i dobi djece, ali nije značajna. Djeca u dobi od šest godina imaju veću samokontrolu nego li djeca u dobi od četiri godine što nam dokazuje da se samokontrola može naučiti i uvježbavati.

LITERATURA

1. AJDUKOVIĆ, M., PEČNIK, N. (1994). *Nenasilno rješavanje sukoba*: NIP "Alinea": Zagreb
2. BAŠIĆ, J., HUDINA, B., KOLLER-TRBOVIĆ, N., ŽIŽAK, A. (1994). *Integralna metoda*: NIP "Alinea": Zagreb
3. BERK, L. (2007). *Psihologija cijeloživotnog razvoja*: Naklada Slap: Zagreb
4. BRAJŠA, P. (1993). *Pedagoška komunikologija: Razgovor, problem i konflikti u školi*: Školske novine: Zagreb
5. BRAZELTON, T. B., SPAROWW, J. D. (2005). *Vaše dijete od 3 godine do škole*: Tisak Denona: Zagreb
6. BUNČIĆ, K., IVKOVIĆ, Đ., JANKOVIĆ, J., PENAVA, A. (1994). *Igrom do sebe*: NIP "Alinea": Zagreb
7. DENSMORE, A., BAUMAN, M. (2014). *Vaš uspješan predškolac*: Veble commerce: Zagreb
8. KATZ, L. G., MCCLELLAN, D. E. (1997). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*: Educa, nakladno društvo d.o.o.: Zagreb
9. PLUMMER, D. M. (2010). *Dječje igre za razvoj socijalnih vještina*: Naklada Kosinj: Zagreb
10. VASTA, R., HAITH, M. M., MILLER, S. A. (2004). *Dječja psihologija*: Naklada Slap: Zagreb
11. BAUMRIND, D., (1966). *Effects of authoritative parental control on child behavior*. [Online] 37. (4/prosinac). str. 887-907.
Dostupno na:
http://arowe.pbworks.com/f/baumrind_1966_parenting.pdf
[Pristupljeno: 15.08.2017.]
12. BULJUBAŠIĆ KUZMANOVIĆ, V. (2012). *Odnos školskog uspjeha i socijalnih vještina kod učenika osnovne škole*. [Online] 58. (27/lipanj). str. 38-53.
Dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=123796
[Pristupljeno: 30.09.2017.]
13. CEPANEC, M. (2015). *Rana dijagnostika poremećaja iz autističnog spektra - Teorija, istraživanja i praksa*. [Online] 8. (2/prosinac). str. 203-224.
Dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=250451

[Pristupljeno: 19.05.2018.]

14. FALAMIĆ, M. (2008). Dijete, vrtić, obitelj: časopis za dogoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima. *Vrtić kao poligon za učenje socijalnih vještina*. [Online] 14. (54/prosinac). str. 12-16. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/168048>

[Pristupljeno: 30.09.2017.]

15. JURIĆ, V. (2010). *Kurikulumski registar socijalne kompetencije u društvu i školskim okvirima*. [Online] 7. (2/prosinac). str. 177-187. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174496

[Pristupljeno: 02.08.2017.]

16. Kodeks etike za psihološku djelatnost (NN 13/05).

Dostupno na :

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2005_01_13_217.html

[Pristupljeno: 20.05.2018.]

17. LJUBEŠIĆ, M., CEPANEC, M. (2012). *Rana komunikacija: u čemu je tajna?*. [Online] 3. (1/srpanj). str. 35-45. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182898

[Pristupljeno: 02.11.2017.]

18. MARKIĆ, I. (2010). *Socijalna komunikacija među učenicima*. [Online] 7. (2/prosinac). str. 307-315. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174469

[Pristupljeno: 02.11.2017.]

19. MAMIĆ, D., FULGOSI-MASNJAK, R. (2014). *Psihički poremećaji i socijalna zrelost djece i mladih s poremećajima iz autističnog spektra i djece i mladih s većim intelektualnim teškoćama*. [Online] 42. (1/ožujak). str. 21-32. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=188593

[Pristupljeno: 19.05.2018.]

20. RABOTEG-ŠARIĆ, Z. (1997). *Socijalizacija djece i mladeži*. [Online] 6. (4-5/lipanj). str. 423-425. Dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=50168

[Pristupljeno: 15.09.2017.]

21. ROGULJ, E. (2009). Dijete, vrtić, obitelj: časopis za dogoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima. *Odgajatelji zajedno*. [Online] 15. (55/ožujak). str. 13-16. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/167740> [Pristupljeno: 10.08.2017.]
22. TATALOVIĆ VORKAPIĆ, S., LONČARIĆ, D. (2014). Hrvatska verzija za rehabilitacijska istraživanja. *Validacija hrvatske verzije ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece*. [Online] 50 (2/prosinac). str. 102-117. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=193745 [Pristupljeno: 26.11.2017.]
23. Waters, E., Sroufe, L. A. (1983). Social competence as a developmental construct. *Developmental Review*. [Online] 3. Str. 79-97. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=23EC7AEC2FC5D5DE7D0743D8656CAE2A?doi=10.1.1.514.6186&rep=rep1&type=pdf> [Pristupljeno: 12.08.2017.]

POPIS TABLICA

Tablica 1. Kako djetetu pomoći da razvije poslušnost i samokontrolu	5
Tablica 2. Prikaz ponašanja samokontrole kod djece od četiri godine s obzirom na spol.....	33
Tablica 3. Prikaz ponašanja samokontrole kod djece od pet godina s obzirom na spol	34
Tablica 4. Prikaz ponašanja samokontrole kod djece od šest godina s obzirom na spol.....	35
Tablica 5. Prikaz učestalosti (f,%) odgovora i Chi-kvadrata (χ^2) u procjenama roditelja	37

SAŽETAK

Socijalne vještine nisu oblici ponašanja s kojima se rodimo, već koje učimo tijekom života. Manjak socijalnih vještina može dovesti do raznih problema u različitim situacijama. One nam omogućuju lakšu interakciju s drugim ljudima, lakšu prilagodbu u nepoznatim situacijama i lakše nošenje s problemima s kojima se susrećemo tijekom života. Odgojitelji, roditelji i djetetova okolina važni su čimbenici koji utječu na učenje socijalnih vještina. Samokontrola je socijalna vještina koja je određena genetski i okolinski. Razvojem samokontrole djeca lakše održavaju odnose s drugima te se lakše nose s frustracijom i agresijom. Na temelju istraživanja zaključujemo da bolje razvijenu samokontrolu imaju djevojčice nego li dječaci. Uvježbavanjem i ponavljanjem igara utvrđujemo da se samokontrola može naučiti i usavršiti. Dječaci su agresivniji od djevojčica i imaju nižu samokontrolu. Cilj istraživanja bio je provjeriti dječju samokontrolu i na koje načine djeca reagiraju na određene zadatke. Istraživanje se provodilo u dječjem vrtiću gdje je sudjelovalo 68 djece u dobi od četiri, pet i šest godina te pomoću anketnog upitnika kojeg su ispunjavali roditelji. Rezultati su pokazali da postoji razlika između spolova i dobi djece.

Ključne riječi: socijalne vještine, odgojitelji, roditelji, okolina, samokontrola

SUMMARY

Social skills are not behaviour patterns with which we are born but are a lifelong learning process. A lack of social skills may result in various problems in varied situations. They allow an easier interaction with other people, a lighter adjustment to situations not experienced beforehand and a more profound bearing in accordance to scenarios we encounter during our lives. Educators, parents and the child's surroundings are important factors which influence acquiring social skills. Self-control is a social skill which is determined both by genetics and environment. By developing self-control children have an easier time maintaining relationships with others and dealing with frustration and aggression. Based on this research, we can conclude that girls have a more developed sense of self-control than boys. By frequently practicing and repeating games one can, as evidenced in our results, learn and perfect self-control. Boys are more aggressive than girls and have lower self-control. The goal of this research has been to test children's self-control abilities and the ways upon which

children react to different tasks. The practical part of this research has been conducted in a kindergarten with 68 children of ages 4,5 and 6 participating. A questionnaire had also been used and was handed to the children's parents to fill out. Results have shown that there is indeed a difference between sexes and age groups when determining self-control abilities.

Keywords: social skills, educator, parents, child's surroundings, self-control